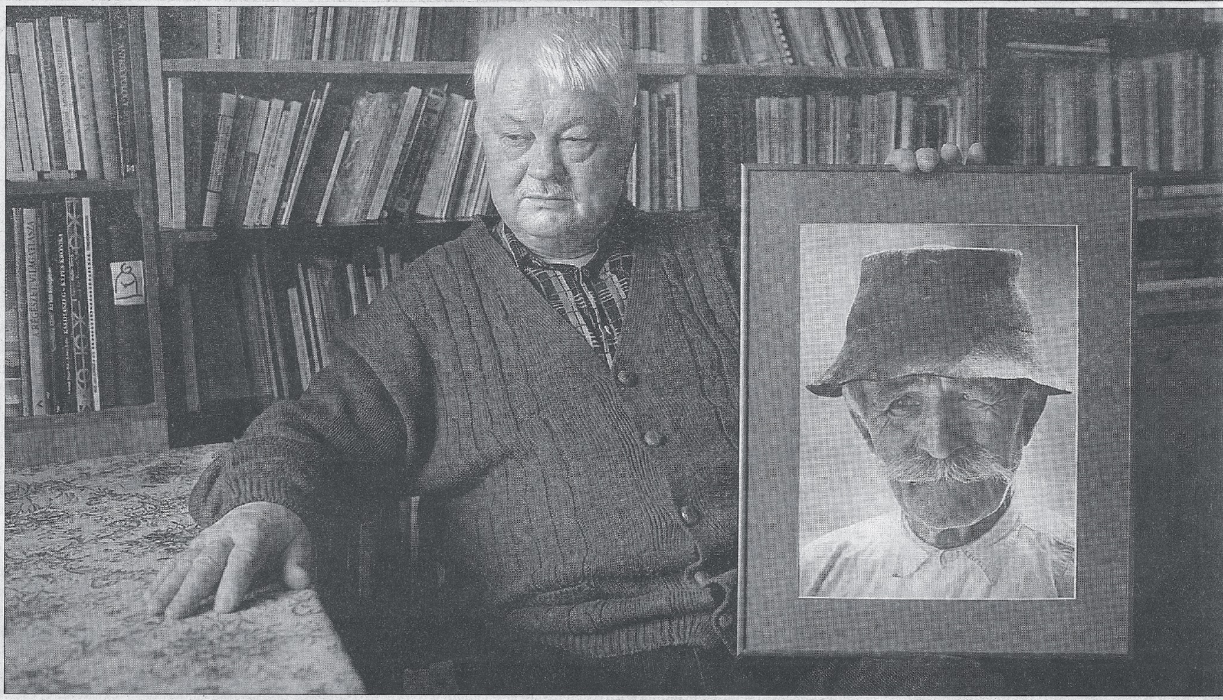

Kunkovác László 1942-ben született, 1964 óta Budapesten él. Balogh Rudolf-díjas fotóművész, néprajzkutató, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem tiszteletbeli doktora, a Magyar Művészeti Akadémia tagja. Kultúrtörténeti vizsgálódásait számtalan fotókiállítás és egyéb publikáció mellett négy könyvben adta közre. Az Ősépítmények építészeti archaikus rétegét tárja föl, a Kece, miling, marázsa a hagyományos halászatról szól. Kőemberek című monográfiájában az eurázsiai sztyeppövezetben felkutattott népvándorlás kori áldozatszobrokat sorakoztatja fel fotóival, a Táltoserő a nagy híru sámánokkal való találkozásairól szól. Magyar Művészetért díjas. Munkásságát a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztjével (2000) és a Magyar Érdemrend tisztikeresztjével (2012) ismerték el.

FOTÓ: ÉBERLING ANDRÁS

Kunkovác László a magatartari juhászokról, a poroszs gondolkodásról és az egyben látó emberekről

Saját tarisznyából

WEKERLE SZABOLCS

Legutóbbi, *Pásztorok és halászok című etnofotó-kiállításán az egyik kép alatti ez az információ szerepelt: magatartari juhász. Az miféle foglalkozás?*

– Kellér Dezső találta ki a függőnyt fogva, hogy a magánszektör összevonásából jó gyártható: a maszek. A pásztorok nyelve nem szorul rá erre a leleményre. Aki nem a másét, hanem a saját juhállományát legelteti, szóval magát tartja, az a magatartari juhász. Sok ilyenféleképpen találkoztam. Hajdúböszörmény határában Oláhék, apja és fia, szintén a maguk gazdái voltak. Fejték is a juhot, gomylyát készítek. Éjszakára a fiú a tanyaiba vonult be aludni, de az öreg odasúgta: nagyon megbánja, ha követi a fiam, mert engem ott minden éjjelkor megnyomogat a boszorkány... Inkább verje föl a sátrát itt, az én kunyhóm mellett! Szinte hihetetlen, hogy a táltoskínézeti, aszott kis ember képzetét még ősi hitvilágunk alakjai népesítették be.

– *Ez mikor történt?*
– Az 1970-es években.
– *Őn ebbe a világba beleszületett.*
– Inkább talán elérhető távolságban tőle. Azért én nem kunyhóban születtem. Apám iskolaigazgató volt az akkor tízenháromezer lelkes Endrődön. Itt találkozik a bekési, a sárréti meg a nagykun táj. A falu határa hosszan folyóvölgy volt az egykor vizjárta nagykun puszták irányába. Azóta Gyomaendrőd lettünk.

– *Fontos a származás?*
– Az indíttatás nem minden. Mai mesterségemhez elengedhetetlen a szakirodalom alapos ismerete, no meg a szakadatlan országjárás, tapasztalatszerzés. Egész életemben az ember érdekelt, leginkább Eurázsia földje és a népvándorlás kora. Nem tartozom az álmodozók népes táborába. A fotó igazmondása a tények irányába kormányozott. Az ember mindenütt és minden korban csodálé. Nem szólam ez, hanem a felismerés: minden nép szerethető, mindegyikről tanulhatunk. Sokra becsülöm a volt Szovjetunió területén élő, kis lélekszámú, de nagy kultúrájú népeket. Időutazás náluk tartózkodni, mert műveltségünk múltba süllyedt tartományaival ott még találkozhatunk. Akár kereszténység előtti hitvilágunkkal, akár a természethez való romlatlan viszonyunkkal. Újabbban az a „műsor”, hogy mindent ellentét párbaj állítanak, hol ott eredetileg a mellérendelő gondolkodás volt a jellemző. Nincs olyan, hogy ide húzó halász meg amoda húzó gulyás. Az viszont maga a gyönyörűség, ha valami örök érvényűre bukkanok.

– *Inkább arra gondolatom, az, ahonnan származik, megkönnyítette-e, hogy szót értsen mégoly távoli népek fiaival is...*

– Mesésbe illő alakok népesítették be gyermekkoromat. Szüleim gondolkodásában nem sok jelentősége volt annak, ki hol van a társadalmi ranglétrán. Bejáratos volt hozzánk a környék értelmiségijé elitje, de a koldussá vándorló marhahajcsár is. Emlékszem, a nagyobb fiúk ugrották az öregre, feladványt adtak neki: „Az orosházi vásárbán magára bíznak tizenkét tehenet azzal, hogy Jászberényben adja át új gazdájának. Hogy jut el oda?” Aki soha nem látott térképet, tőprengett magában, képzeltében elindult, aztán, ha rossz irányt vett, „visszaforodult”, és kezdte előlről. Kívülről tudta a hidakat, gázlókat, hol hajthat potyán, fűbér nélkül legeltetve, és hol számíthat kvártélyra. Apámot azt tanultam, hogy ezt az elesett embert és ezt a tudást is becsülni kell. Ez a demokratikus gondolkodás valóban a segítségemre volt. Nekem nem

Öntörvényű, igazát indulatosan védő művész. Magyarország alighanem legeredményesebb vizuális antropológusa, aki meg sem látja a tudomány mezsgyekaróit, nemhogy elbotolna bennük. Amit letett az asztalra, arra még sokan sokáig hivatkozni fognak.

nyű, hogy isten háta mögötti helyeken kell dolgoznom. A tájnyelvekre is rá tudok állni. Helytörténész mindenütt van, eligazításaira bízton számíthat az ember. Keleti utazásaimra mindig alaposan fölkészültem. Amikor – leginkább a fotókiállításaim szféráján és teljesen egyedül – megérkeztem hozzájuk, és látták, hogy semmi más célom, mint megismerni őket, nyomban megteremtődött a barátság. Szeretettel hívtak a jurtájukba. A küszöbre nem lépek rá, és az is törvény, hogy a férfiak oldalán, a tűzhelyet balról megkerülve üljek a vendégek helyére. Lám, ennyi elég, és már közös nevezőn vagyunk.

– *A magyar pásztor- és halászvilágról készült fényképei és leírásai túlnyomórészt a hetvenes-nyolcvanas és kilencvenes években születtek. Megvan még ma is ez a világ?*

– Kényelmeseknek, lustáknak nincs. Valójában megvan. Igaz, mind nagyobb fáradtsággal lehet becserkészni. Én nem elégedtem meg az olvasmányokkal, megnéztem magamnak ezt a világot. Aztán mentem tovább, a szomszéd országokba, később távolabbra, a sztyepek és tajgak irányába. Ha etnográfiairól van szó, nem egészséges, hogy leálljunk a nyelvhátórnál. Háttizsákos expedícióimmal beépésztaim Eurázsia jókora részét, egészen Jakutföldig. Bolgár, török, román, délolasz, ukrán, udmurt, komi, baskír, hanti, manyisi, kazak, kirgiz, uigur, altaji, hakasz, tuva, mongol, kínai, tibeti és jakut: ennyi immár nem idegen nepről vannak ismeretek betárolva a fejemben és lejjebb két arasszal...

– *Szokta szapulni a néprajzi, antropológiai kánont. Ezzel az a baj, hogy csak részleteket vizsgál?*

– Nagy élmény átfogó műveltségű emberekkel találkozni, és ilyenek bőven vannak itthon is. A tudomány felépítése viszont az, hogy miközben specialistákat kell ráállítani egy-egy részterületre, sokszor elefejtődik a teljesség, az összefüggések igénye. Pedig minden minden összefügg. De ehhez kell a háttér, a tapasztalat. Ennyi é alatt rájöttem: van egy közös kulturális talapzatunk. Hadd mondjak egy-két példát: amikor a kazakoknál jártam – akik egytől egyig rokonnak tartanak bennünket, és ugyanolyan szép kerek fejűk van, mint nekünk –, láttam, hogyan vágják le a birkát. Előbb körbetűlik, mohamedán módon fohászknak „a lelki üdvéért”, csak utána oltják ki az életét. Elmaraodt a népek? Dehogy azok! Aztán leperzslik a fejét és a lábát. Feketés lesz a bőre, látszik az égetés helye. Gondosan levakarják, de a füstös víz benne marad. Ez kerül alulra a főzőüstbe. Éppúgy, mint ahogy a mi nagykunjaink csinálják a karcagi birkapörköletet! Lám, ez is összeköthet két népet, és adhat támpontot őstörténetünk pontosításához. A baski-

roknál a vadméh háziásításának két metódusát dokumentáltam, ami szenzációs leletnek számít. Az Altaj hegység lábainál végigkísértem az övveretek útját. Olyan fém övdíszeket készített a jurtában sebtében felállított kovacsállón egy altaji nomád, amelyek a honfoglalás kori sírleteleknek párhuzamai. Azt a jelenetet is megörökíthettem, amikor az ifjat a nemzetség főelővezei a díszes derékszíjjal. Ez a férfívá avatás. Régen ettől kezdve számított harcosnak. Nos, egy kicsit alaposabb körülnézés ilyen besorolhatatlan lelettel szolgál. Ezért is kár, hogy nincs utód! Miért nem taníthattam én ezt? Eddig 17 tematikus kiállítást raktam össze, melyek 150 helyen fordultak meg idehaza és 16 külszországban is. Nemrég összehámozgaltam, mennyi voltak rangos múzeumok falain a kiállításaim. Nos, ha összeadom, hat esztendő jön ki. Persze nem tudnak arról, hogy a fotókiállításokért nem fizetnek. Soha nem voltam múzeumi munkatárs.

– *Valahol „tudományapunk” nevezte az őnt be nem fogadó „magasabb körököt”. Azért orrol tudományapura, mert magát a mifajt, az őnt által művelt és képviselt gyakorlati vizuális antropológiát nem emelte a módszerei közé?*

– Mi tagadás, azért jött így a nyelvemre, mert sokszor bántak velem, mostohán. Gönyei Sándor volt az utolsó múzeológus, aki fényképezve kutatót, ráadásul tehetséggel. Ma kincset érnek a képei! Igen ám, de ő ötven éve halott. Azóta úgy osztották el a teendőket, hogy a múzeumi fotós lefényképei a begyűjtött köcsögöt, a kutató meg kutat. Nem jut eszébe, hogy a két dolog összeadható... Pedig a fénykép tud olyan súlyos lenni, mint Móríc vagy Sinka sorai. A fotó a leletmentés alapműfaja lehetne. Egyszerűen „forgatócsoporttal” működik a legjobban, és szinte fillérekből. Egyébiránt van előnye is a szabad pályának. Nekem sosem volt főnököm, nem kellett értekezleteken ülnöm. A saját tapasztalataimra alapozok, saját tarisznyából dolgozom. Így a könyveim nem emlékeztetnek semmilyen korábban megjelent munkára.

– *Szavából, képeiből is azt érzem, hogy erős honvágy él önben a régi, hagyományosabb világ iránt. Bányá, hogy ebbe a korba született?*

– Jókor születtem én, mert többfelét láttam, s a korai emlékek is belém égték alaposan. De a tevékeny ember átél a nosztalgia. Követem a kort, van dolgom most is. Amikor születtem, 1942-ben, még megvolt a régi, idillikus világ. Szomorú, de érdekes is látni, hogy már nem úgy van, hogy meghallgatják az érveket, mit hogyan kellene csinálni. Ez sincs régen, és a következményeit meg csak érezgetjük. Van dokumentálnivaló. Dokumentáltam is, amit bírtam. Bár ha lett volna utóm – ne mondjak nagyot, egy Trabantom –, még többet megörökíthettem volna! Hogy mikről maradtam! Itt Tiszser ennyi anyagom lehetne. Hallottam egyszer egy emberről Tiszaigaz tájéka, aki patkányirtó volt. Várázslatos mesterség. Kifurulyázta a patkányt. Olyan furulyát gyártott, hogy az valami olyan regiszterben szól, amitől a patkány előjött. Tudta egyébként, hogy miért tartanak pávát a tanya? Nem azért, mert szép, az parasztképnél nem annyira számít. Hogy hasznos, az annál inkább. Amilyen szép a páva, olyan elviselhetetlen a hangja, s az is valami olyan tönbusban szól, hogy a patkány menekül tőle. A tiszaiagari emberhez aztán nem jutottam el, meghalt, mire nekikindultam volna. De se baj, most most van, és én örülök, hogy sok józan, fogékony fiatal találkozik. Ragyogó tehetségeket sorakoztat fel a természetfotósok népes táborá, a biológusok. Közülük bizony szívesen ácsábitanék, átképeznék egyet-kettőt!

– *Meg ne haragudjon, de úgy érzem, vannak ellenállásai is szép számban. Mi az oka ennek?*

– Igen, az irigyek, a kisserű féltékenyek. Az ilyen jelenségekre, belátom, van a flegmatikus módján, hanem a manapság elég szokatlan vehemenciával reagálok... De ugye, nem ez a fontos, hanem az életm. Vándorlásaimból hazatérve a bölcsesség korához, a rálatás stádiumához érkeztem. Senkivel nem cserélnek. Pedig ahogyan a tudomány az egyben látó emberekkel bánik, hát, az nem szép fejezet. Ott volt Szűcs Sándor, aki Biharnagybajomban élt, s mindent tudott a Nagyikunágról, a Hajdúságról és a bihari Sárétről. Egyszerre volt író és tudós. Életében kimondani a remetesztásban tartotta, hogy zseni? Még mit nem! Most meg hihetetlen reneszánza van. Likó Gábor a másik óriás, aki meghökentően tág szakterületeket fogott át. Ifjú emberként írt könyveiben hetékendő odamondta a szakmának részterületeibe burkolózik. Az akkori nagyok nem dorongolták le, tudniillik az újonc, a jeltan meg az összehasonlító néprajz előfutára nagyon fölkeszült volt. Maradt hát az agyonhallgatás, és kései vigasz, hogy aggyastán korában megkapta a Kossuth-díjat.